Mohács: számvetés

Mohács: An Assessment

Tanulmányok
az 1526. évi mohácsi csatáról

Studies on the Battle of Mohács
(1526)

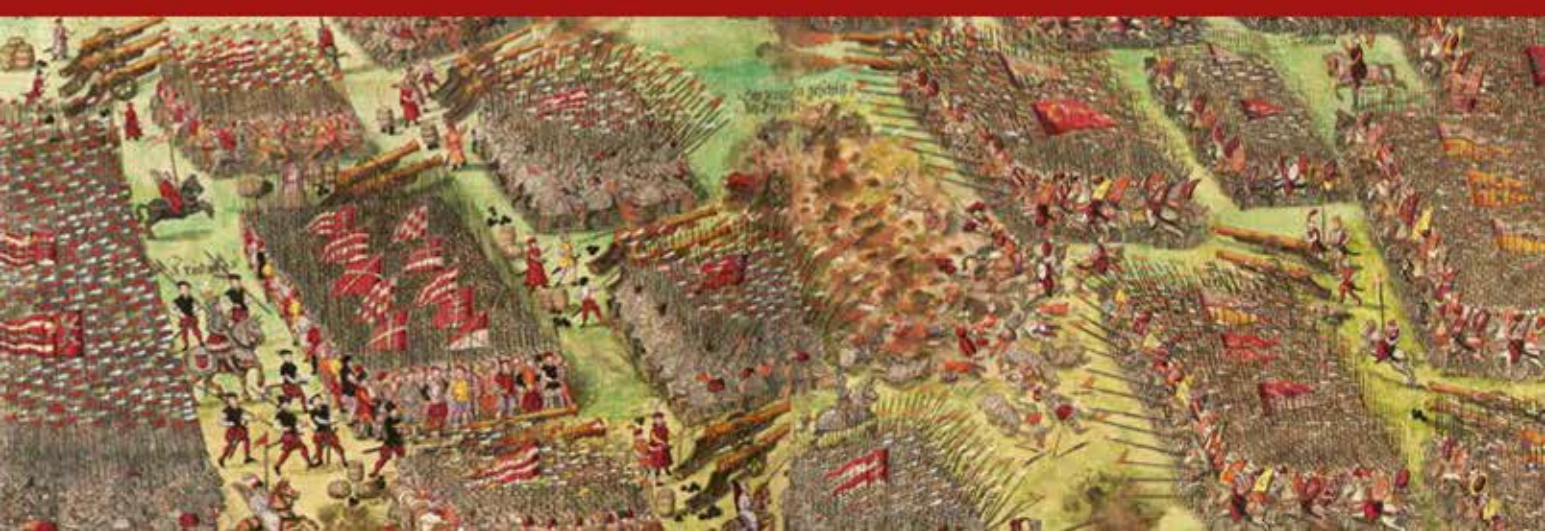

Mohács: számvetés
Tanulmányok az 1526. évi mohácsi csatáról

Mohács: An Assessment
Studies on the Battle of Mohács (1526)

MOHÁCS: SZÁMVETÉS

Tanulmányok az 1526. évi mohácsi csatáról

Mohács: An Assessment

Studies on the Battle of Mohács (1526)

Szerkesztők
Varga Szabolcs – Kovács István

A szerkesztők munkatársa
Bencze Krisztina

BUDAPEST
2025

A kötet a

támogatásával valósult meg.

A kötet a Janus Pannonius Múzeum 1159/2023. (IV. 27.) kormányhatározat által támogatott Mohács500 csatatérkutatási projektjének és a Nemzeti Örökség Intézete 1159/2023. (IV. 27.) kormányhatározat által támogatott Mohács500 projektjének keretében készült.

Olvasószerkesztő
Bertók Krisztina

Borítóterv
auri

Borítóképek
Maximilian stílusú sisak modern replikája, Janus Pannonius Múzeum
(készítő: Bánsághi Máté páncélkészítő iparművész, fotó: Füzi István)
A mohácsi csata. Illusztráció az Ehrenspiegel des Hauses Österreichban, 1555–1559 körül
(Wikimedia Commons)
II. Lajos haditanácsa Mohács előtt, török miniatúra (Wikimedia Commons)
Abriss des Königreichs Ungarn mit angrenzenden Ländern (A Magyar Királyság és a szomszédos országok vázlata), Herzoglichen Briefarchiv und den Ostpreußischen Folianten, Ostpr. Fol. 14 250, Bl. 2, l. A

Előzék
A Janus Pannonius Múzeum által vezetett Mohács500 csatatérkutatási program keretében végzett fémkereső-műszeres terepbejárások kiterjedtsége

Utózék
A Janus Pannonius Múzeum által vezetett Mohács500 csatatérkutatási program keretében talált fémleletek a csatatér környezetéből

A térképeket készítette
Szabó Tibor

© A szerzők
© Martin Opitz Kiadó
© Nemzeti Örökség Intézete
© Janus Pannonius Múzeum

ISBN 978-615-6998-12-5

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

A Martin Opitz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

TARTALOM / TABLE OF CONTEST

Előszó/Preface (Varga Szabolcs).....7

Kis Luca – Szabó Árpád – Vig Viktor – De Andrés, Marcos – Tihanyi Balázs – Bereczki Zsolt – Kocsmár Réka – Geretovszky Zsolt – Vajda Balázs – Mai Tímea – Zay Orsolya – Haramza Márk – Bertók Gábor – Neményi Réka – Pálfi György: Egy arc és sors a mohácsi III. tömegsírból. A 95. számú egyén biológiai rekonstrukciója ♦ An Individual's Face and Fate from the Mass Grave No. III of Mohács. Biological Reconstruction of the Individual No. 95 9

Vágvölgyi Lili – Kocsmár Réka – Neményi Réka – Simon Zsófia – Vig Viktor – Gellai Fanni – Szabó Árpád – Mai Tímea – Hegyi Andrea – Király Kitty – Bereczki Zsolt – Molnár Erika – Pálfi György: Kivégzésre utaló nyomok és egyéb paleopatológiai jelenségek a mohácsi IV. tömegsír embertani anyagában. Előzetes megfigyelések ♦ Evidence of Execution and Other Paleopathological Phenomena in the Anthropological Material from Mass Grave No. IV of Mohács. Preliminary Observations 31

Szabó Árpád – Mai Tímea – Vig Viktor – Pálfi György: A sátorhelyi perimortem sérülések összevetése más középkori tömegsírokban talált jelenségekkel. A kivégzés mellett szóló további orvosszakértői megfigyelések ♦ Comparison of the Perimortem Injuries in Sátorhely with those Found in other Medieval Mass Graves. Additional Forensic Medical Observations Supporting Execution as the Cause of Death 61

B. Szabó János: „Ért kalászt lengettél". Alkalmas-e a Mohácsi-sík csatatérnek? ♦ "You ripened the wheat". The Suitability of the Mohács Plain as a Battlefield 91

Viczián István – Szeberényi József – Drusza Tamás: A majsi Borza-patak szerepe a mohácsi csata földrajzi rekonstrukciójában ♦ The Role of the Borza Stream at Majs in the Geographical Reconstruction of the Battle of Mohács 101

K. Németh András: A Mohácsi-sík középkori egyházi topográfiája ♦ The Medieval Ecclesiastical Topography of the Mohács Plain 127

Pánya István – Fóti Miklós – Steuer István: A pusztulás útjai. Az 1526. évi török hadjárat régészeti emlékei a Duna–Tisza közén ♦ Traces of Destruction: Archaeological Remains of the Ottoman Campaign of 1526 in the Danube–Tisza Interfluve.....155

Haramza Márk – Bányai Ferenc: Sarkantyúk a mohácsi csata korában ♦ Spurs in the Era of the Battle of Mohács 175

Németh Balázs – Haramza Márk – Bertók Gábor – Neményi Réka – Szabó Tibor: Mutatnak-e hasonlóságot a tömegsírokban talált lövedékek a mohácsi csata egyik magterületének tekintett majsi falunyomnál talált lövedékekkel? ♦ Do the Projectiles Found in the Mass Graves Show any Similarities to Those Found in Majs Settlement Trace, which is Considered One of the Main Areas of the Battle of Mohács? 199

Pánya István – Jankó Annamária: A mohácsi csata emlékei az első katonai felmérés eredeti szelvényein ♦ Traces of the Battle of Mohács on the Original Sections of the First Military Survey 219

Filipović, Emir O.: A kereszténység kapujának kulcsa? Bosznia az oszmán kalapács és a magyar üllő között ♦ The Key to the Gate of Christendom? Bosnia Between the Ottoman Hammer and the Hungarian Anvil.....239

Nemes Gábor: Az Apostoli Szentszék „keleti politikája” a 15–16. században ♦ The “Eastern Policy” of the Holy See in the 15th and 16th Centuries....257

Kruppa Tamás: A Velencei Köztársaság és az Oszmán Birodalom diplomáciai kapcsolatai (1499–1540) ♦ Diplomatic Relations between the Republic of Venice and the Ottoman Empire (1499–1540)....267

Korpás Zoltán: Csaták és pusztítás. Pavia, Mohács és Róma (1525–1527) összefüggései a Magyar Királyság történetének szemszögéből ♦ Battles and Devastation: Pavia, Mohács, and the Sack of Rome (1525–1527) in the Context of the Fate of the Kingdom of Hungary....281

C. Tóth Norbert: Az Alsó részek főkapitánysága 1523–1526 között. Tomori Pál kapitányságai ♦ The Captaincy General of the Lower Parts, 1523–1526: the Captaincies of Pál Tomori....303

Neumann Tibor: A mohácsi áldozatok listái 1526 őszéről (szövegkiadás és kommentár) ♦ Lists of Victims from the Battle of Mohács in the Autumn of 1526 (text edition and commentary)....325

Fedeles Tamás: Klerikusok fegyverben. A mohácsi csata ismert egyházi résztvevői ♦ Clerics in Arms: Known Church Participants in the Battle of Mohács....377

Mackay, Christopher S.: Brodarics *Verissima Historiá*jának első kiadása: háttér és kontextus ♦ Background and Context of the 1527 Edition of Stephen Brodericus's *Verissima Historia*....391

Szebelédi Zsolt: Szerémi György Mohács-képe ♦ György Szerémi's Vision of Mohács....417

Kasza Péter: Zermegh-kontextusok ♦ Zermegh Contexts....427

Sudár Balázs: Két török költő a mohácsi csatáról: Mahremí és Eszírí ♦ Two Ottoman Poets on the Battle of Mohács: Mahremī and Esīrī....447

Fóti Miklós: Hindi baba jövendölése Szulejmán szultán győzelméről a mohácsi csatában: legenda és valóság ♦ The Prophecy of Hindi Baba about the Victory of Sultan Suleiman in the Battle of Mohács: Myth and Reality....461

Varga Szabolcs: A mohácsi csata emlékei Boszniában ♦ Memories of the Battle of Mohács in Bosnia....475

Csepregi Zoltán: Templomrabló? Hitvalló? Szerencselovag? Stratéga? Brandenburgi György őrgróf (1484–1543) a történetírásban ♦ Church Robber? Pious? Venturer? Strategist? Margrave George of Brandenburg (1484–1543) in Historiography....485

Maczák Ibolya: Mohácsi események Illyés István Szent György napjára írt prédikációiban ♦ Events Related to the Battle of Mohács in István Illyés's Sermons Written for St. George's Day....499

S. Laczkó András: „'S még áll Mohács…” Az 1526. évi csata reformkori költői reprezentációiról ♦ “And there Mohács uphanged...” Poetic Representations of the Battle of Mohács (1526) in the Reform Era....505

Lakatos Adél: Tomori Pál érsek alakja az 1896. évi millenniumi kiállítás kalocsai előkészületeiben ♦ The Figure of Archbishop Pál Tomori in the Preparations for the 1896 Millennium Exhibition in Kalocsa....515

Kanász Viktor – Nagy Katalin: Burgio nuncius árnyékában. A budapesti nunciusok és Mohács emlékezete ♦ In the Shadow of Nuncio Burgio: the Nuncios of Budapest and the Memory of Mohács....535

ELŐSZÓ

Íme, csak elérkeztünk a mohácsi csata 500. évfordulójának küszöbére, ahonnan már belátható közelségben van a megemlékezés, ugyanakkor vissza lehet tekinteni a tudományos felkészüléssel töltött elmúlt esztendőkre. Bár az idei év még számos új kötettel és eredménnyel fogja gazdagítani a mohácsi csata szakirodalmát, már így is elmondható, hogy talán egyetlen olyan történelmi évforduló sem volt a közelmúltban, amelyre ennyire készült volna a magyar tudóstársadalom. Ez pedig önmagában érték, hiszen azt mutatja, hogy a hazai tudományos közeg minden nehézség ellenére képes összefogni, és a tudásával, szakértelmével továbblendíteni a csatával kapcsolatos gondolkodásunkat. Ez annak ellenére így van, hogy 2018-ban, amikor elindult a Magyar Tudományos Akadémia és Pécsi Tudományegyetem közös pályázata, vagy 2020-ban, amikor a Martin Opitz Kiadó gondozásában megjelent a könyvsorozat első kötete *Eke mentén, csata nyomában* címmel, sok esetben még teljesen mást gondoltunk megoldandó feladatnak. Azonban éppen ez a kutatás lényege, hogy járatlan úton, a tudományos módszertan szabályai szerint jutunk el újabb és újabb kérdésekig, amelyek sokszor fontosabbak, mint a biztos válaszok.

Ki gondolta volna 2020-ban, hogy azóta − ha csupán a jelen kötetet szintén magába foglaló „nagy piros könyvsorozatot" is nézzük − tucatnyi alaptanulmány jelenik meg csak az időközben feltárt III. és IV. tömegsír anyagából, és immár biztos lábakon áll az a tétel, hogy az előkerült maradványok a csata utáni kivégzés keresztény áldozataié, s immár arról beszélhetünk, hogy milyen betegségekben szenvedtek, honnan származtak a csata résztvevői, továbbá néhány esetben szinte karnyújtásnyira vagyunk az arcrekonstrukcióktól. Azaz 2026-ban végre arcot kapnak az ötszáz éve kivégzett áldozatok. Ennek a személyességnek a közgondolkodásra gyakorolt pozitív hatása ma még felbecsülhetetlen. És ki gondolta volna pár elvakult történészen kívül, hogy össze lehet állítani egy, az eddigi ismereteinket jóval meghaladó névsort a csatában részt vett személyekről. A külvilág számára láthatatlan sziszifuszi munkával mára eljutottunk oda, hogy létezik egy ilyen lista, készülnek a benne szereplők életrajzai, és e kötet egyik tanulmánya elemzi a csata után keletkező veszteséglistákat, miközben módszertani alapzatot ad ahhoz, hogy milyen erudícióval lehet nekiállni egy ilyen munkának. Eddig biztosnak hitt nevekről derült ki, hogy valójában sosem léteztek, míg mások, akiket eddig sosem „jegyzett" a történelem, ott voltak a mohácsi csatában. Így az arcok mellett neveket és sorsokat is kapnak az eddig megfoghatatlan hősök, ez pedig óhatatlanul személyessé formálja a csata eddig jobbára absztrakt fogalmát.

Lépjünk azonban beljebb a tudomány által kitárt ajtón, és nézzük meg a régészet, a geográfia, az irodalomtörténet, a muzeológia, a művészettörténet és az etnográfia új eredményeit. Vajon ki gondolta volna, hogy a régészek által talált aprócska lövedékekből ma már pontosan meg tudjuk állapítani, miként készültek, hogyan használták ezeket, azaz értjük a korabeli tűzfegyverek működését? Vagy hogy épp a csatatéren talált apró sarkantyútöredékekből érthetjük meg a korabeli lovasság működését? Bizony, az e kötetben olvasható eredmények még kérdésként sem merültek fel pár évvel korábban. Valójában ebből mérhető le a tudomány eredményessége, hiszen végre kimondhatjuk, hogy a különböző tudományágak közötti párbeszédnek köszönhetően új szempontokat sikerült felvetnünk a csatával kapcsolatban.

Ugyanez elmondható a geográfiával összefüggésben is. Míg 2020-ban még csak történészek szóltak hozzá a táji környezethez, az azóta eltelt esztendőkben földrajztudósok, néprajzosok és régészek is bekapcsolódtak a kutatásba, és egy sor tanulmányban rekonstruálták az ötszáz évvel korábbi természeti állapotot. Munkájuk eredményeképp Mohács környéke mára a Kárpát-medence legjobban dokumentált kistérségévé vált, és ez megtermékenyítő hatással van a legújabb csatarekonstrukciókra is, amelyekből az emlékévben is várhatóak új eredmények.

Az elmúlt év szellemi pezsgéséhez természetesen hozzájárultak a csata emlékezetével kapcsolatos kutatások is, csak ebben a kötetben egymás mellett olvasható egy-egy írás három kortárs történetíró, Brodarics István, Szerémi György és Zermegh János szövegeiről. S ehhez még hozzájönnek

a 18–19. századi irodalmi és a 20. századi egyházi recepcióval kapcsolatos eredmények, ahogy Tomori Pál emlékezetének izgalmas bemutatása, amely jól kiegészíti a mohácsi fővezér katonai tevékenységéről írt tanulmányt, mintegy ívet húzva a múlt és a jelen között. Ráadásul 2026-ban immár nem csak a magyar kulturális emlékezetről beszélünk Mohács kapcsán, hiszen e kötetben több cikk is sorakozik a csata oszmán és boszniai szellemi lenyomatáról, mert – az elmúlt évek kutatásainak eredményeként az is kiderült, hogy – a mohácsi csata hatása és jelentősége, ezáltal pedig értelmezési kerete is túlmutat a magyar szemhatáron. Európai ügy, amint ezt a kötetben olvasható korabeli diplomáciával foglalkozó cikkek világosan bizonyítják, és ebbe a földrajzi fogalomba a keleti sztyeppe és a Krím-félsziget is beletartozik. Az oszmán elefántcsorda dübörgése az egész kontinensen nyomot hagyott, még ha a sebek javát mi is kaptuk. Bár ezzel a régi toposszal is illik óvatosan bánnunk, hiszen a Bosznia 15. századi sorsáról szóló cikket elolvasva kiderül, bizony nekik még nálunk is mostohább sors jutott osztályrészül.

Jelen kötet a könyvsorozat ötödik és egyben utolsó kötete. Az első még a Janus Pannonius Múzeum és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem együttműködésében jelent meg, a következőket – nem tudok rá jobb szót – a kegyelem gondozta. A kiadásnak biztos pénzügyi háttere sosem volt, a szerzők egy forintot sem láttak munkájukért, a szerkesztés pedig kötelességtudatból történt. Valahogy azonban mindig létrejött körülötte egy háló kollégák és baráti intézmények jóakaratából, sorra érkeztek a kéziratok, és menet közben akadt támogató is, így nagy köszönet illeti a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságát és minden egyes munkatársát, akik nélkül sem e sorozat kötetei, sem a Mohács500 nagy programjai nem születtek volna meg. Ugyanez igaz a Janus Pannonius Múzeum és a Szegedi Tudományegyetem heroikus munkát folytató kutatóira, valamint a sorozatot életben tartó Martin Opitz Kiadóra és Bertók Krisztinára, akinek a mottója lehetne a mondás: „a lehetetlent azonnal teljesítjük, a csodákra egy kicsit várni kell”. A Nemzeti Örökség Intézete szintén komoly erőket mozgósított a sorozat érdekében, köszönet érte az ott dolgozóknak.

Mégis elsősorban a szerzőket emelem ki, akik közül sokan évek óta rendületlenül kitartottak egy olyan sorozat terve mellett, amely egy mély metszetét adja a jelenlegi mohácsi csatával kapcsolatos kutatásoknak. A rögtönzött számvetés szerint öt kötet több mint száz tanulmánya reprezentálja ezt az eredményt, és bár jóslásokba nem illik bocsátkozni, valószínű, hogy ennek köszönhetően már másképp fogunk gondolkodni és beszélni a mohácsi csatáról, mint eddig, ami reményre ad okot. Végezetül pedig köszönetet mondunk az Olvasónak, aki kézbe fogta, elolvasta, véleményt mondott s továbbgondolta a kötetben megfogalmazottakat.

Varga Szabolcs

BURGIO NUNCIUS ÁRNYÉKÁBAN
A budapesti nunciusok és Mohács emlékezete**

Kanász Viktor – Nagy Katalin*

Mohács időszakában a római szentszék Burgio budai nunciuson keresztül jelentős mértékű pénzügyi és katonai támogatást nyújtott az oszmánok ellen készülődő Magyar Királyság számára. A vatikáni magyar kutatásoknak köszönhetően e segítség, illetve a nuncius Magyarországról szóló jelentései közismertek lettek a mohácsi csata 500. évfordulójára. Mivel az akkor budapesti nunciusban, Cesare Orsenigóban Burgio kései utódját látta a korabeli Magyarország, több megkeresést és meghívást kapott az 1926-os évforduló kapcsán. A legfontosabb a központi, augusztus 29-re, Mohácsra tervezett ünnepség volt, amelyen védnökként vett részt. Szerepe ugyanakkor gyakorlatilag csak reprezentatív volt, és félve a politikai következményektől, az ünnepség délutáni szakaszán már nem vett részt. Utóda, Angelo Rotta nuncius szintén visszautasította a mohácsi csatában harcoló lengyel hősök, illetve a nagyharsányi csata emlékmű-felavatásánál a részvételt. Tehát a szentszéki–magyar viszonylatban is komoly törést hozó csata 500. évfordulója, illetve az azt követő évek ezzel kapcsolatos megemlékezései során is a budapesti nunciusok passzív szerepet játszottak, egyéni kezdeményezéseikről nem tudunk. Mindez arról árulkodik, hogy a mohácsi csata kapcsán hiába uralkodott kedvező légkör a magyar közvéleményben és sajtóban a pápaság és Róma iránt, a nunciusok nem láttak ebben olyan pasztorációs és a szentszéki–magyar kapcsolatokat erősítő lehetőséget, amelyet ki lehetne használni a katolicizmus nemzetmegtartó erejének kiemelésére, a kereszténység védőbástyája toposz hangsúlyozására. Ez meglepő annak figyelembevétele mellett, hogy a két világháború közti nunciusok sokszor vettek részt nyilvános eseményeken. Az ellentmondás mögött az állhatott, hogy a mohácsi megemlékezéseket elsősorban nem egyházi szereplők szervezték, és ezért igyekeztek a politikai rendezvényekbe kevésbé bekapcsolódni. Ennek ellenére a magyar sajtó pozitívan írt a nuncius 1926-os szerepéről, és a Mohács kapcsán nyújtott pápai segítség a II. világháborút követő kommunista hatalomátvételig sokat emlegetett és jól ismert eseménye volt a korszaknak. Onnantól kezdve azonban az új ideológiai irányvonalnak megfelelően a pápaság is az „imperialista nyugat" része, sőt egyik vezetője lett, és az oszmánellenes küzdelmekben nyújtott évszázados segítség helyett ellentétes narratívák uralkodtak el.

Kulcsszavak: nunciatúra, történelmi emlékezet, egyháztörténet, diplomáciatörténet

1926-ban Magyarország a mohácsi csatavesztés 400. évfordulójára készült. E folyamatban a politika mellett az egyes egyházak és egyesületek is országos és helyi szinten egyaránt kivették a részüket.[1] A készülődés során különösen nagy figyelmet kapott Giovanni Antonio Burgio magyarországi szentszéki követ (1524–1526) személye és jelentéseinek tartalma. Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk meg,

* Készült a STARTING 150580. pályázati program és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.

** HUN-REN–PPKE–PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest–Pécs; HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, kanaszviktor@gmail.com

*** Collegium Professorum Hungarorum, Piliscsaba; HUN-REN–PPKE–PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest–Pécs, n_kataa@hotmail.com.

[1] Az egyes egyházmegyékben elsősorban a püspöki körlevelekben buzdították a híveket, hogy vegyenek részt az Országos Katolikus Szövetség augusztus 26-ára, Mohácsra tervezett nagygyűlésén. Emellett a győri egyházmegyében például a csata napjának 400. évfordulója előtt Fetser Antal püspök minden templomban ünnepélyes rekviemet mondatott *„a mohácsi csatában elveszett II. Lajos magyar királyért, az elesett főpapokért, akik között ott van Tomori Pál kalocsai érsek és Paksy Balázs győri püspök"*. *Nemzeti Ujság* 8:191 (1926) 2; Sági 2026.

hogyan kezelte és használta fel Burgio kései utóda, Cesare Orsenigo (1873–1946, magyarországi nuncius: 1925–1930) a Moháccsal és Burgióval kapcsolatos fokozott érdeklődést, illetve az évfordulót *(1. kép)*. Végül a mohácsi csata emlékezetéhez való viszonyt az Orsenigót követő nuncius, Angelo Rotta esetében is meg fogjuk vizsgálni.

A kutatáshoz a korabeli sajtó mellett a vatikáni gyűjtemények (a Vatikáni Apostoli Levéltár, illetve a pápai Államtitkárság Államközi Kapcsolatok Szekciójának Történeti Levéltára) nyújtanak forrásokat. Mindez arra is jól rávilágít, hogyan értékelte saját feladatait és hivatalának ethoszát a Vatikán magyarországi követe, és mindez megfelelt-e a mohácsi évfordulóra emlékező Magyarország valós vagy képzelt elvárásainak.

GIOVANNI ANTONIO BURGIO NUNCIUS FELFEDEZÉSE

A szicíliai származású Giovanni Antonio Burgio nuncius a késő középkori Magyarország utolsó, sorsdöntő éveiben töltötte be Budán, a magyar királyi udvarban a nunciusi tisztséget, és a mohácsi csatát követően távozott csak az országból.[2] Ezután egészen 1920-ig kellett várni arra, hogy Budán újra állandó szentszéki követ tevékenykedjen. Burgio mára a korszak egyik különösen ismert alakjává vált amelyet mi sem bizonyít jobban, hogy beszédekben és regényekben egyaránt gyakran szerepel, sőt gimnáziumi tankönyvek is idézik.[3] Ez ugyanakkor nem volt mindig így: a 19. század végéig gyakorlatilag semmit sem tudtak róla, neve is csak sporadikusan bukkant fel. Változást a Rómába küldött jelentéseinek felfedezése és publikálása hozott.

Először a Vatikáni – akkor még – Titkos Levéltár prefektusa, Augustin Theiner tett közzé 1860-ban egy 126 oldalas válogatást Campeggio és Burgio pápai követek jelentéseiből a *Vetera Monumenta Hungariae* második kötetének függelékében.[4] Mivel a publikált források különösen gazdag információkat hordoztak a Mohács előtti időszak magyarországi viszonyairól, a vatikáni kutatásokat irányító és szervező Fraknói Vilmos számára egyértelművé vált, hogy publikálni kell a teljes ismert forráskorpuszt. A munka hamar elkezdődött, és a magyar vatikáni kutatások legfontosabb korabeli sorozatában, a *Monumenta Vaticana Hungariae*-ben jelent meg 1884-ben Ipolyi Arnold és Fraknói Vilmos szerkesztésében.[5] A munkálatokba Óváry Lipót is becsatlakozott, aki többek közt Nápolyban és Firenzében kutatott újabb Burgio-jelentések és életrajzi adatok után.[6] Fontos historiográfiai mérföldkő volt, hogy nem

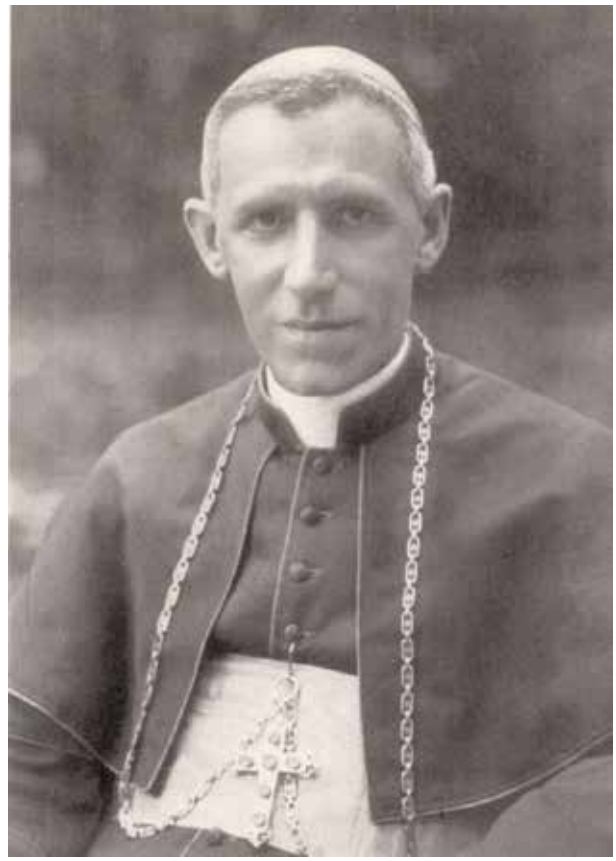

1. kép. Orsenigo nuncius mellképe Ranolder-intézet évi értesítője. Szerk. Magdics István, Budapest, 1928. címnegyed
Fig. 1. Portrait of Nuncio Orsenigo. Ranolder-intézet évi értesítője. Edited by István Magdics, Budapest, 1928. Title page

[2] A korabeli kapcsolatokról: NEMES 2016; NEMES 2024.
[3] *Történelem tankönyv 10*. (NAT 2020). Szerk. KOJANITZ László, Budapest, 2021. 36, 41.
[4] THEINER 1860. 676–802.
[5] MVH II/1. Vö. TUSOR 2024. 55; SZOVÁK 2024. 291, 301.
[6] KANÁSZ 2024. 502–503.

csak a forrásokat adták ki eredeti nyelven, hanem azok disszeminációját is fontosnak tartották, és Fraknói, valamint Óváry több előadásban és cikkben felhívta a figyelmet Burgio jelentéseinek fontosságára.[7] Az eredmény nem maradt el: a pápai nuncius a magyar történeti irodalom közismert alakjává vált. Különösen sokat idézett és máig az egyik legnépszerűbb Mohács-toposz lett az 1525. augusztus 9-i jelentésének egyik mondata, miszerint *„Ha Magyarországot meg lehetne menteni három forinton ebből a nagy veszedelemből, amiben most van, nem hiszem, hogy akadna három ember, ki azt a három forintot ideadná."*[8]

Az 1926-os emlékév újabb lökést adott Burgio ismertségének, ugyanis amellett, hogy az akkor megjelenő *Mohácsi emlékkönyv*ben Artner Edgár külön tanulmányt írt a korszak szentszéki–magyar viszonyáról,[9] Bartoniek Emma fordításában ekkor jelent meg a *Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései* című kötet, amely – néhány másik forrás mellett – a nuncius válogatott leveleinek magyar fordítását tartalmazza.[10] A munka népszerű és sokat idézett fordítás lett, és hozzájárult ahhoz, hogy Burgio jelentései alapján festették le a Mohács előtti magyar királyi udvar légkörét és politikáját. Mindemellett azonban a magyar nyilvánosság számára az is egyértelművé vált a jelentésekből, hogy az unos-untalan ismert szólamok ellenére Róma figyelt a Magyar Királyság problémáira, és igen komoly pénzügyi-katonai segítséget is nyújtott II. Lajos királynak. E felismerés pedig Fraknóiéknak köszönhetően gyorsan elterjedt és pozitív légkört teremtett a pápasággal szemben. Ez pedig kivételes lehetőséget jelentett a Szentszék budapesti nunciusa számára arra, hogy a neves elől emlékezetét adott esetben pasztorációs és az egyházat népszerűsítő célokra is felhasználja. Ehhez pedig az 1926-os évforduló jelentette a legjobb lehetőséget.

A csata 500. évfordulója

1920-ban jött létre a budapesti apostoli nunciatúra, amelynek első vezetője Lorenzo Schioppa volt.[11] Őt követte 1925-ben a hollandiai nunciatúráról érkező Cesare Orsenigo ptolemaidei címzetes érsek, aki 1930-ig állt a nunciatúra élén.[12] Az 1926-os emlékévben ő képviselte a pápát Magyarországon *(2. kép)*.

A viszonylag frissen kinevezett nuncius az országos ünnepség előtti hetekben különösen aktív volt: Szent Ferenc halálának 700. évfordulóján a belvárosi ferences templomban mondott ünnepélyes főpapi misét a hónap elején,[13] majd a Kínába utazó jezsuita misszionáriusokat búcsúztatta,[14] illetve holland nevelőszülőkkel találkozott.[15] Hivatalából adódóan részt vett a budapesti Szent Jobb-körmeneten,[16] majd 22-én az Országos Központi Katolikus Legényegylet fennállásának

[7] Pl. Óváry 1885. Vö. *„A történelmi társulat tegnapi ülésén nagy és díszes hallgatóság volt jelen. Ott volt gróf de Gubernatis Angelo is, az elnöki tisztet pedig Ipolyi Arnold püspök és báró, Kemény Gábor miniszter viselték. Első felolvasó Óváry Lipót volt, ki a vatikáni magyar okirattár első kötetében foglalt okiratok alapján, Campeggio és Burgio nunciusok jelentéseiből, élénk színekkel vázolta a mohácsi vészt megelőző viszonyokat, az általános erkölcsi sülyedést." Fővárosi Lapok* 22:30 (1885) 197; *Nemzet* 4:873 (1885) 3. Vö. Kanász 2024. 503.

[8] Fraknói mindezt a nagy szintéziseiben is idézte: Fraknói 1896. 475; Fraknói 1902. 371, illetve Acsády Ignác munkájába is bekerült: Acsády 1904. 113, továbbá Bartoniek 1926. 29. A folyóiratok is sokat citálták, pl. *Uj Nemzedék* 8: 171 (1926) 5; *Természet és Társadalom* 8:115 (1956) 449; *Fejér Megyei Hírlap* 25:195 (1969) 8. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az eredeti szöveget (*„Si la Ungaria si potesse recattare per tre fiorini da tanti pericoli, a pena si troviriano tre persone che la recaptassiro."* MVH II/1. 255.) magyarul inkább így lehetne fordítani: *„Ha Magyarország három aranyforinton megválthatná magát ennyi veszedelemtől, alig akadna három ember, aki megváltaná."*

[9] Lukinich 1926.

[10] Bartoniek 1926.

[11] A budapesti nunciatúráról, illetve a korabeli szentszéki–magyar viszonyról: De Marchi 2006. 255–256; Mrkonjić 2008. 255–288; Fejérdy 2015; Somorjai 2021; Tusor–Tóth–Nagy 2024.

[12] Róla: Levant 2013; Dudás 2021.

[13] *Az Est* 17:173 (1926) 10.

[14] *Az Est* 17:179 (1926) 8.

[15] *Az Est* 17:179 (1926) 10.

[16] *Az Est* 17:189 (1926) 2.

2. kép. Orsenigo nuncius 1926-ban. Tolnai Világlapja, 26:48 (1926) 1.
Fig. 2. Nuncius Orsenigo in 1926. Tolnai Világlapja, 26:48 (1926) 1.

hetvenedik évfordulója ünnepén mondott szentmisét.[17]

Mindezek mellett már 1926 nyarán elkezdődtek a megemlékezések. Az évfordulóra való készülődés során a pécsi egyházmegyei tanítók augusztus 26-án tartottak gyűlést Mohácson. Ennek során amellett, hogy *„Bevilaqua Béla nagy beszédben ismertette a mohácsi vész jelentőségét és okait”,* Zichy Gyula kalocsai érsek és Virág Ferenc pécsi püspök mellett *„táviratilag üdvözölte Orsenigo Cesare pápai nunciust”*.[18] Mindez azonban nem számított egyedi jelenségnek, a budapesti nunciatúra iratai között nagy számban találunk a korszakból hasonló üdvözlő táviratokat.[19]

Témánk szempontjából jelentősebbnek számított az Országos Katolikus Szövetség augusztus 22-én tartott, több mint 10 000 fős mohácsi nagygyűlése, amelynek alkalmával a nagygyűlés *„hódolatát és köszönetét fejezte ki a római pápának a nunciushoz intézett […] táviratban”,* amelyben *„hálával emlékeztek meg arról a segítségről melyet szentséges Atyánk elődje nyújtott a magyarnak a Kereszténység védelmében”*.[20]

[17] *Az Est* 17:190 (1926) 9.
[18] Melléklet No. 5; *Budapesti Hírlap* 46:193 (1926) 1, 4.
[19] Vö. TUSOR–TÓTH–NAGY 2024.
[20] Melléklet No. 4; *Pécsi Napló* 35:190 (1926) 2.

Ennél fontosabb volt egy másik küldemény: az évfordulóra jelent meg a *Mohács Magyarországa*[21] című kötet, amelyben – mint írtuk – megjelent Burgio nuncius leveleinek magyar fordítása, és gróf Zichy Rafaelné,[22] a Magyar Irodalmi Társaság elnöke a kötet egy példányát elküldte Orsenigónak. A követ köszönőlevele így hangozott: *„'A Mohács Magyarországa, a Burgio báró pápai követ jelentései' című kis könyvet megkaptam, valamint Méltóságod szíves levelét, mellyel azt hozzám eljuttatta. Amidőn a kedves küldeményért köszönetet mondok, különösen lekötelezve érzem magam azokért a nemes szavakért, amelyekkel igen helyesen kifejezésre juttatta, hogy minden időben, de különösképpen a magyar nemzet megpróbáltatásainak legsötétebb óráiban minő jóakaratú érdeklődést tanúsítottak a pápák az ön hazája irányában."*[23]

A mohácsi ünnepség

Mint láthattuk, egyes helyi és országos katolikus közösségek tartottak a csata évfordulója kapcsán rendezvényeket, de központi egyházi megemlékezésre nem került sor.[24] Az emlékév hivatalos programját a politikai alapon létrehozott Országos Mohácsi Emlékbizottság szervezte meg. 1926 májusában Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter hivatala révén ezen emlékbizottság védnökének hívta meg a nunciust.[25] Orsenigo ezt elvállalta, így annak védnöke lett József Ferenc kir. herceg, Bethlen István miniszterelnök és Csernoch János hercegprímás mellett, míg a bizottság fővédnöke maga Horthy Miklós, Frigyes tábornagy kir. herceg és József tábornagy kir. herceg voltak.[26]

Bár a szervezés már tavasszal elkezdődött, a miniszter az augusztus 29-i ünnepségre a meghívót hatalmas késéssel, augusztus 27-én küldte el a nunciusnak.[27] Ebben arról írt, hogy másnap a vendégek Budapestről a Zsófia nevű hajóval indulnak Mohácsra. Orsenigo azonban másik utat választott, és 28-án kíséretével Pécsre utazott. A püspöki palotában szállt meg, majd kora reggel innen indult Virág Ferenc püspökkel együtt autóval Mohácsra *(3. kép)*.[28]

A korabeli sajtó külön kiemelte Orsenigo nunciussal kapcsolatban, hogy hivatali elődjének, Burgiónak[29] milyen történelmi szerepe volt.[30] Az ünnepség során Orsenigo Horthyval, valamint a világi és egyházi díszvendégekkel a díszsátorban kapott helyet.[31]

---

[21] Bartoniek 1926.

[22] Melléklet No. 2. Gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Eduardináról: Bárány-Szilfai 2017.

[23] Melléklet No. 3; *Nemzeti Ujság* 8:167 (1926) 9.

[24] Ennek ellenére a katolikus sajtóban és közéletben fontos viszonyítási pont volt a korban a csata, ld. pl. Gianone–Klestenitz 2016. 49, 185, 192–193, 271.

[25] Melléklet No. 1. Az eseményekről ld. még: Hóvári 2019.

[26] *Dunavidék* 5:34 (1926) 1.

[27] Melléklet No. 7.

[28] *Pécsi Napló* 35:195 (1926) 7. A nuncius pár hónappal korábban már járt a városban: *„A püspökszentelésre Orsenigo Caesare pápai nuncius is Pécsre érkezett. Pécs, május 5. Virág Ferenc dr. az uj pécsi püspök felszentelésére a ma esti gyorsvonattal Pécsre érkezett Orsenigo Caesare budapesti pápai nuncius. Orsenigo Caesare nuncius fogadására a pályaudvarra Alosonyi Dénes kanonok, püspöki helynök és Beck Alajos kanonok ment ki. A kanonokok néhány szóval üdvözölték a nunciust, majd Orsenigo Caesare és kísérete a püspöki batárba szállt és az aulába hajtatott." Pécsi Napló* 35:101 (1926) 4.

[29] *Pécsi Napló* 35:194 (1926) 2.

[30] *„Az ünnepségen a már eddig bejelentett méltóságokon kívül személyesen vesz részt Cesare Orsenigo pápai nuncius is. Mint utóda VII. Kelemen pápa 1526-i nunciusának Borgio Antonio bárónak, aki a mohácsi veszedelem idején a magyarság legőszintébb barátja volt." Budapesti Hírlap* 46:194 (1926) 4.

[31] *„Az üdvözlésre a kormányzó meghatottan válaszol, majd az ország előkelőségeivel együtt a tábori oltár elé vonult. Itt van már Albrecht herceg, Orsenigo Caesare pápai nuncius, Zichy Gyula gróf kalocsai érsek, Virág Ferenc pécsi püspök. Itt Zichy Gyula gróf kalocsai érsek fogadja a kormányzót. A kormányzó és a királyi fenségek elhelyezkednek a díszsátorban, Orsenigo Caesare pápai nuncius és Fischer főispán ugyanitt foglal helyet." Pécsi Napló* 35:196 (1926) 1. *„Bevonul a papság. Elől gróf Zichy Gyula kalocsai érsek, vele jönnek Virág Ferenc pécsi, Rott Nándor veszprémi és Horváth Győző felszentelt kalocsai püspökök. Röviddel ezután érkezik Orsenigo Cesare pápai nuncius, akit a papság az érsekkel az élén ünnepélyesen fogad. A másik oldalon ül József főherceg mellett Albrecht főherceg, ritkán viselt vadászfőhadnagyi egyenruhájában s azután Jánky Kocsárd főparancsnok, valamint a pápai nuncius ülnek az első sorban." Az Est* 17:196 (1926) 3; *Magyarország* 33:196 (1926) 5.

3. kép. Orsenigo pápai nuncius a főpapok társaságában érkezik a mohácsi tábori misére.
Pesti Napló 77:196 (1926) 11.
Fig. 3. Papal Nuncio Orsenigo arrives at the field mass in Mohács accompanied by prelates.
Pesti Napló 77:196 (1926) 11.

A megemlékezés két részből állt: délelőtt Zichy kalocsai érsek megáldotta és megszentelte a fogadalmi templom alapkövét, majd szentmise és Klebelsberg Kuno beszéde következett. Az ünnepség második része alkalmával a Csele-pataknál gyűltek össze a méltóságok és az ünneplők, és itt hangzott el József főherceg, a budapesti török követ, valamint Horthy Miklós beszéde, és ezt követte a koszorúzás *(4–9. kép)*.[32]

A nuncius attól félt, hogy a török követ meghívásával az emlékünnepség második fele túlságosan politikai színezetet kap, ezért döntött úgy, hogy egyrészt nem Horthyék kíséretében megy Mohácsra, valamint az ünnepség második felén nem vesz részt. Mindezt – elmondása szerint – a kormány és a magyar sajtó sem kifogásolta.[33] Ez a döntés nem számított egyedi esetnek nála, ugyanis más alkalommal is nehezményezte a politika és az egyházi szertartások egyre szorosabb összefonódását.[34]

A nuncius az ünnepség után a kormányzóval együtt vonattal utazott Pécsre,[35] és míg Horthyék onnan azonnal indultak a fővárosba, addig *„Orsenigo Cesare pápai nuncius autón Virág Ferenccel Püspökszentlászlóra ment és ma délutánig a megyéspüspök vendége volt. Távozásakor a legnagyobb ragadtatással nyilatkozott a vidék és a püspöki nyaraló szépségről.”*[36]

AZ ÉVFORDULÓ UTÁN

1926 után mérséklődött, de nem szűnt meg a mohácsi csata iránti érdeklődés, és ennek kapcsán Orsenigo utódját, az 1930–1945 között Budapesten működő Angelo Rotta[37] nunciust is megszólították. 1931-ben például a mohácsi csatában elesett lengyel katonáknak kívántak méltó emléket állítani, és ezért megalakult a Mohácsi Lengyel Emlékmű Országos Bizottsága. A ma is álló emlékmű augusztus 29-i felavatására – arra hivatkozva, hogy a lengyel zsoldoshadat a pápa fizette – a nunciust is meghívták,[38] aki azonban külföldre utazása miatt nem tudta elfogadni a meghívást.[39] A mohácsiak nem adták fel azon tervüket, hogy a nunciust újra a városukba csábítsák. Ezért 1937-ben a polgármester szintén egy védnöki felkéréssel kereste meg Rottát: az 1687-es nagyharsányi csatának, amelyet második mohácsi csataként is emlegettek, szintén létrehoztak egy emlékbizottságot, ennek védnökeként szerették volna a nunciust meghívni,[40] aki azonban elfoglaltságaira hivatkozva nemleges választ adott.[41]

---

[32] Melléklet No. 10. Vö. KEREPESZKI 2013; VIZI 2013.
[33] Melléklet No. 10.
[34] Vö. TÓTH 2015.
[35] *„A mohácsi ünnepségről Pécsen át tért vissza Budapestre a kormányzó, József kir. herceg és a pápai nuncius. Az eszék-magyarbólyi gyorsvonat vasárnap délután előkelő utasokat vitt Pécs városán keresztül. Mint jeleztük, ekkor utazott vissza a mohácsi ünnepségekről Horthy Miklós kormányzó, József főherceg, Cesare Orsenigo pápai nuncius és még sok előkelőség. A Turul kormányzói különvonat egy személykocsiját s büffékocsiját kapcsolták a gyorsvonathoz, míg a kormányzó kísérete részére a gyorsvonat egy kocsiját foglalták még le. Hivatalos fogadtatás a pécsi állomáson nem volt, az államfő igy nem szállt ki, sőt, még az ablaknál sem jelent meg.” Pécsi Napló* 35:196 (1926) 5.
[36] *Dunántúl* 16:196 (1926) 3.
[37] CSÍKY–SOMORJAI 2022.
[38] Melléklet No. 11.
[39] Melléklet No. 12.
[40] Melléklet No. 13.
[41] Melléklet No. 14.

4–5. kép. Gróf Zichy Gyula kalocsai érsek megáldja a fogadalmi templom alapkövét.
Pesti Napló 77:196 (1926) 11; Kanizsai Dorottya Múzeum, Fotótár, ltsz. 4253.
Fig. 4–5. Count Gyula Zichy, Archbishop of Kalocsa, blesses the foundation stone of the votive church.
Pesti Napló 77:196 (1926) 11; Dorottya Kanizsai Museum (Mohács), Photo Archive, Inv. Nr. 4253.

Konklúzió

Mohács időszakában a Római Szentszék Burgio budai nunciuson keresztül jelentős mértékű pénzügyi-katonai támogatást nyújtott az oszmánok ellen készülődő Magyar Királyság számára, és ez a segítség konkrét zsoldoscsapatok felfogadásában is realizálódott. A vatikáni magyar kutatások hőskorában elsősorban Fraknói Vilmos és Óváry Lipót jóvoltából e segítség, illetve a nuncius Magyarországról szóló jelentései közismertek lettek a mohácsi csata 400. évfordulójára. Mivel az akkori budapesti nunciusban, Cesare Orsenigóban Burgio kései utódját látta a korabeli Magyarország, több meghívást is kapott az 1926-os évforduló kapcsán. A hódoló táviratok, könyvcsomagok mellett a legfontosabb a központi, augusztus 29-ére, Mohácsra tervezett ünnepség volt, amelyen védnökként vett részt. Szerepe ugyanakkor gyakorlatilag csak reprezentatív volt, és félve a politikai következményektől, az ünnepség délutáni szakaszán már nem vett részt. Utóda, Rotta nuncius szintén visszautasította a mohácsi csatában harcoló lengyel hősök, illetve a második mohácsi csatának nevezett nagyharsányi csata emlékművének felavatásán való részvételt.

Tehát a szentszéki–magyar viszonylatban is komoly törést hozó mohácsi csata 400. évfordulója, illetve az azt követő évek ezzel kapcsolatos megemlékezései során a budapesti nunciusok passzív szerepet játszottak, egyéni kezdeményezéseikről nem tudunk, sőt az ezzel kapcsolatos megkeresések egy részét is kedves szavakkal, de visszautasították. Mindez arról árulkodik, hogy a mohácsi csata kapcsán hiába uralkodott kedvező légkör a magyar közvéleményben és sajtóban a pápaság és Róma iránt, a nunciusok nem láttak ebben olyan pasztorációs és a szentszéki–magyar kapcsolatokat erősítő lehetőséget, amelyet ki lehetne használni a katolicizmus nemzetmegtartó erejének, karakterének kiemelésére, a kereszténység védőbástyája toposz hangsúlyozására. Ez meglepő annak figyelembevétele mellett, hogy a két világháború közti nunciusok sokszor vettek részt nyilvános eseményeken, és nem zárkóztak be a nunciatúra falai közé. Az ellentmondás mögött valószínűleg az állt, hogy a mohácsi megemlékezéseket elsősorban nem egyházi szereplők szervezték, és ezért igyekeztek a politikai rendezvényektől bizonyos távolságot tartani.

Ennek ellenére a magyar sajtó pozitívan írt a nuncius 1926-os szerepéről, és a Mohács kapcsán nyújtott pápai segítség a II. világháborút követő kommunista hatalomátvételig sokat emlegetett és jól ismert eseménye volt a korszaknak. Onnantól kezdve azonban az új ideológiai irányvonalnak megfelelően a pápaság is az „imperialista nyugat” része, sőt egyik vezetője lett, és az oszmánellenes küzdelmekben nyújtott évszázados segítség helyett ellentétes narratívák uralkodtak el.

6. kép. A fogadalmi templom alapkőletétele. A nuncius Horthy Miklóstól jobbra látható.
Kanizsai Dorottya Múzeum, Fotótár, ltsz. 22297.
Fig. 6. Laying the foundation stone of the votive church. The nuncio can be seen to the right of Miklós Horthy.
Dorottya Kanizsai Museum (Mohács), Photo Archive, Inv. Nr. 22297.

7. kép. Gróf Zichy Gyula és Virág Ferenc püspökök a mohácsi emlékünnepen. Magyarország 33:196 (1926) 5.
Fig. 7. Bishops Gyula Zichy and Ferenc Virág at the Mohács memorial ceremony. Magyarország 33:196 (1926) 5.

8–9. kép. Klebelsberg beszédet mond Mohácson
Pesti Napló 77:196 (1926) 11;
Magyarország 33:196 (1926) 5.
Fig. 8–9. Klebelsberg gives a speech in Mohács.
Pesti Napló 77:196 (1926) 11.;
Magyarország 33:196 (1926) 5.

Melléklet

A mellékletben azok a mohácsi csata emlékezetével kapcsolatos dokumentumok kaptak helyet, amelyek a budapesti nunciatúrához köthető vatikáni levéltári forrásokban maradtak fenn.

1.

Budapest, 1926. május 17.

Klebelsberg Kuno felkéri a nunciust, hogy vállalja el az Országos Mohácsi Emlékbizottság védnökségét.

(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 116.)

361/1926 szám.
III/b
Főmagasságú Pápai Nuncius Úr!
A mohácsi csata 400 éves évfordulójának folyó évi augusztus hó 29-én, Mohácson tartandó emlékünnepélye előkészítésére elnökletem alatt Országos Mohácsi Emlékbizottság alakult. Ennek nevében van szerencsém Főmagasságodat tisztelettel felkérni, hogy az Emlékbizottság védnökségét elfogadni szíveskedjék.

Kuno Klebelsberg

Budapest, 1926. évi május hó 17-én.

Főmagasságú
Orsenigo Cesare úrnak,
pápai nuncius
Budapest

2.

Sárszentmihály, 1926. július 11.
Zichy Rafaelné elküldi a nunciusnak a Mohács Magyarországa című kötetet.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, ff. 117–118.)

Sárszentmihály Fehér M. Li 11. VII. 1926
Székesfehérvár 205.
Fehérzicyfalva

Eccellenza,
La Società Litteraria Ungherese, nell'occasione del quarto centenario della funesta battaglia di Mohács, credeva opportuno di pubblicare la traduzione delle relazioni del Nunzio Apostolico di quel tempo, Antonio Giovanni, barone del Burgio.
Come precedente della suddetta società, prego Vostra Eccelenza di volere bene accettare un esemplare di questo fascicolo, come modesto testimonio della grande riconoscenza che la nazione ungherese risente ancora oggi per tutto il bene ricevuto durante il corso dei secoli dalla parte della Santa Sede, e che proviamo sempre e sopra tutto nei tempi di disgrazia e avventura nazionale.
Sperando che la pubblicazione interesserà Vostra Eccelenza, segno coll'espressione del più profondo rispetto

Cesse fiducia Zichy nato Pallavicini

3.

Sárszentmihály, 1926. július 15,
A nuncius megköszöni Zichy Rafaelnének a Mohács Magyarországa című kötetet.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 119.)

Illustrissima Sig[nora] Contessa, 15 Luglio 1926 200/Ib
Mi è pervenuto il volumetto edito dalla Società letteraria ungherese "Mohács Magyarország báró Burgio pápai követ jelentései" e la cortese Sua lettera con cui me lo accompagna. Mentre la ringrazio del grazioso invio, Le sono particolarmente obbligato per le nobili parole con cui ha voluto giustamente rilevare il benevole interessamento, che in ogni epoca, ma specialmente nelle ore più fosche per la nazione ungherese, i Papi addimostrarono verso la Sua patria.
Gradisca, Ill[ustrissi]ma Sig[nora] Contessa, con i miei vivi ringraziamenti, i sensi della mia profonda stima.

C[esare] Orsenigo
Arcivescovo di Tolemaide
Nunzio Apostolico

Ill[ustrissi]ma Sig[nora] Contessa
Edmia Zichy Pallavicini
(Fehér m.)
Sárszentmihály

4.

Mohács, 1926. augusztus 22.
Virág Ferenc pécsi püspök és Frey János plébános hódoló távirata a nunciusnak a mohácsi zarándoklat alkalmával, illetve a nuncius erre adott válaszának a vázlata.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 131–132.)

Nagyméltóságú Pápai Nuncius Úrnak, Budapest
Mohács 1926. augusztus 22 258/Ia

A Mohácsivész 400 éves évfordulójára Mohácsra zarándokolt Katholikusok ezrei hálával emlékeztek meg arról a segítségről melyet szentséges Atyánk elődje nyújtott a magyarnak a Kereszténység védelmében. Az elesett hősök emlékére emelendő fogadalmi templom helyén törhetetlen ragaszkodásunkat és hódolatunkat fejezzük ki szentséged iránt a nagygyűlés megbízásából.

Virág Püspök
Frey János apát plébános

Nagyméltóságú Virág 259/Ia
Püspök úrnak plébánosnak
Mohács

Egregiam *grati animi*[42] ac obsequi significationem erga Christi Vicarium, nomine catholicorum peregrinorum oblatam occasione commemorationis pugnae Mohacensis, accepitissime habui, et pro fortibus, qui pro aris et focis in clade Mohacensi pugnantes strenue ceciderunt, preces meas precibus Amplitudinis Tuae ex corde adiungo.

Orsenigo pápai követ

5.

Mohács, 1926. augusztus 26.
A pécsi egyházmegyei tanítók Mohácson tartott gyűlésének hódoló távirata a nuncius részére.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 133–134.)

Illustrissimo Domino Nuntio Apostolico Caesari Orsenigi in Budapest 267/Ia
Mohács 1926. augusztus 26

Unio catholicorum ludimagisrorum diocesis Quimpueecclesiensis in Mohács, occasione quadringentesimi anni cladis Mohácsianae, in annua sessione ibidem conferta, memor meritorum in eadem clade bene *meriti praecessoris*,[43] filiali devotione Sedi Apostolicae devota, Illustrissimam Dominationem Vestram praesentem nuntium speciali cultu et caritate salutat.

Stephanus Komocsy
Praeses Canonicus Quinqueecclesiensis

6.

S. d.
A nuncius válaszának vázlata a pécsi egyházmegyei tanítók Mohácson tartott gyűlésének hódoló táviratára.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 135.)

Komocsy István Kanonoknak Pécs 269/Ia

Praeclarum obsequis, gratitudinis [ac] devotionis testimonium erga Sanctam Sedem, occasione commemorationis cladis Mohacensis, acceptissimus habui et unione (oblatud acceptessimum habui) a ludimagistrorum dioecesis *Quinqueecclesiarum*[44] oblatum acceptissimum habui, eisque ex corde gratias agens eidem, omnia fausta in bonum Ecclesiae ac Hungariae a Deo adprecor.
Orsenigo
Nuntius Apostolicus

Orsenigo – Disztér 5.

7.

Budapest, 1926. augusztus 27.
Klebelsberg Kuno meghívja a mohácsi emlékünnepre a nunciust, és megírja az indulás részleteit.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 120–121.)

Magyar Királyság vallás- és közoktatásügyi miniszterium 272/Ia

Excellence,
J'ai l'honneur d'inviter Votre Excellence à la fête solennelle qui aura lieu le 29 août à Mohács, en mémoire du désastre que la Hongrie y a subi il y a 400 ans.

[42] gratiae animi
[43] meritorum praecessorum
[44] Quinqueecclesiensis

Je tiens beaucoup à ce que Votre Excellence prenne part à cette fête, comme successeur éminent de Mgrle br. Jean Antoine Burgio, nonce apostolique et soutien dévoué de la Hongrie d'il y a 400 ans, et qui, à cette époque triste, ne cessait de travailler à la réalisation de l'union de la nation hongroise.
Je me permets en même temps de porter à votre connaissance, que les invités partiront le 28 août à 10 heures du soir de la station d'Eötvös-tér, avec le bâteau "Zsófia", où une cabine sera réservée à Votre Excellence.
Veuillez-bien agréer, Excellence, l'expression de ma haute considération.

A son Excellence
Mgr. Césare Orsenigo
archévêque, nonce apostolique

Budapest, le 27 aout, 1926
Kuno Klebelsberg

8.
S. d.
A mohácsi emlékünnep programja.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 123.)

Kisfüzet: *A Mohácsi vész 400. évfordulójára helyi emlékbizottságtól, Meghívó*
Tudnivalók a mohácsi vész 400, évfordulójára rendezett emléknapokra. Program, bizottság stb. (pp. 1–14).

9.
Mohács, 1926. augusztus 29.
Horthy Miklós beszéde a mohácsi ünnepségen
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 124.)

[Discorso di Horty per la commemorazione di Mohács (29 agosto 1926)]

„A 400 év előtti mohácsi tragédiát egyik nagy költőnk méltán nemzeti nagylétünk nagy temetőjének nevezte.
A királlyal élén elveszett a magyarság színé-java, mártírhalált halva akkor, amidőn a nyugati kultúra védelmében fegyvert ragadott nyugat felé törő fajrokonai ellen.
Egyenetlenség, belviszályok és a fegyelem teljes hiánya semmisítették meg nemzetünk erejét, rabszolgaságra juttatva a nemzedék egész sorsát.
Hosszú nehéz idők múltak el, amíg újra megindult a vérkeringés az ország megcsonkított elernyedt testében és újra életre kelt a nemzet. Okulva a múltakon, a késői utódok mégis csak megkérdezték azt, hogy még egy ilyen nagy bukás után is feltámadás követte a vigasztalan reménytelenséget.
Az egykori ellenségből jó barát lett. A két ősi rokon faj közötti ellentétek elsimultak és helyükbe lépett a megértő barátság és a kölcsönös meleg rokonszenv.
Attól a jó baráttól viszont, akivel oly soká fűzött össze minket a déli végeken a közös védekezés életbevágó érdeke, utóbb sajnos, mélyreható ellentétek választottak el. Hiszem és reménylem, hogy itt is hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés.
Ma körünkben itt van a török nemzet képviselője is és együtt érez velünk a visszaemlékezés nekünk oly szomorú perceiben.
Meghajtom fejemet a király és hős harcosai emléke előtt és leteszem mélyen átérzett kegyeletem jeléül a koszorút."

10.
1926. augusztus 31.
A nuncius tájékoztatja az államtitkárt a mohácsi emlékünnepség menetéről. Kitér a csata történetére, Tomori és Burgio jelentőségére, s az emiatt a Római Szentszék iránt tapasztalható hálára. A nuncius csak a program első felén vett részt, amit a magyar sajtó nem kritizált.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 15, fasc. 2, f. 126–127.)[45]

[45] Az irat másolata a Vatikáni Apostoli Levéltáron kívül a pápai Államtitkárság Államközi Kapcsolatok Szekciójának Történeti Levéltára is megtalálható. Kiadva és magyar fordításban közölve: SOMORJAI 2021. 68–69, 166–167.

Oggetto 31 Agosto 1926 280/Ib
La commemorazione della battaglia di Mohács (29 agosto 1526)

Eminenza Reverendissima,
L'Ungheria ha celebrato molto solennemente in questi giorni la commemorazione della famosa battaglia sostenuta il 29 agosto 1526 contro i Turchi sui campi di Mohács in Ungheria, in cui gli Ungheresi capitanati dal religioso francescano Tomori arcivescovo di Calocsa[46], in numero di 30.000 caddero quasi tutti sul campo, compreso l'Arcivescovo e altri sei Prelati. Gli ungheresi hanno ricordato con schietta riconoscenza le grandi benemerenze della Santa Sede in quell'occasione: il Papa, infatti, oltre avere incoraggiato con apposita lettura l'Arcivescovo ad accettare il comando delle truppe (Tomori prima di farsi religioso era stato un celebre guerriero), aveva anche inviato per mezzo del Nunzio Apostolico – il barone Burgio – cospicue somme di denaro per sostenere l'esercito.
La commemorazione ufficiale ebbe luogo domenica scorsa con questo programma:
Prima parte: Ricevimento del Governatore, delle autorità politiche civili e militari – Benedizione della prima pietra della Chiesa votiva, Santa Messa con discorso al Vangelo –. Poi discorso commemorativo tenuto dal Ministro dell'Istruzione pubblica e del culto, il conte Klebelsberg. (La funzione si svolse esattamente così: celebrò l'arcivescovo Zichy di Calocsa, e ten[n]e al Vangelo un bellissimo discorso ispirato a sentimenti d[i] grande religiosità. Presenziavano anche il Vescovo di Cinque Chiese nella cui diocesi è Mohács e il Vescovo ausiliare di Calocsa. – Il discorso del Ministro fu una serena rievocazione storica dei fatti di Mohács con frequenti richiami e raffronti con attuale situazione).
Seconda parte: Convegno di tutte le autorità al fiune[47] Csele (Località distante circa 4 Km, ove si crede sia caduto il Re Luigi II). Discorso dell'Arciduca Giuseppe – Discorso del Ministro di Turchia a Budapest – Parole di S[ua] A[ltezza] il Governatore – Deposizione delle corone sul[l]a colonna commemorativa. (Anche questa parte del programma si svolse tranquillamente e vi intervennero tutte le Autorità e anche tutti i Vescovi).
A me parve opportuno di prender parte solo alla funzione prettamente commemorativa religiosa, e non mi sono recato a questa seconda Località, temendo si volesse dare – con l'invito del Ministro di Turchia – un'espressione politica alla funzione, nel senso si affermare vincoli di amicizia fra le potenze orientali in opposizione alle alleanze occidentali (Qualche giornale parla infatti del piccolo Locarne[48] balcanico). Per questa stessa ragione non ho accettato di recarmi a Mohács in comitiva con tutte le autorità su apposito battello, e ho preferito andare privatamente in compagnia del Vescovo diocesano. Durante la funzione ho preso posto però nella tribuna delle autorità a fianco agli Arciduchi. – Il Governo ungherese, al quale era noto il mio programma, lo ha approvato pienamente; e nessun giornale finora ha trovato ha[49] ridire né per l'intervento alla prima parte della commemorazione, né per l'assenza alla seconda parte.
Forse avrei dovuto consultare prima Vostra Eminenza, ma mi è mancato il tempo materiale, non avendo avuto l'invito ufficiale da parte del Governo che il giorno 27.
Chino al bacio della Sacra Porpora, con i sensi della più profonda venerazione godo affermarmi

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Sig[nor] Cardinale Pietro Gasparri
Segretario di Stato di S[anta] S[ede]
(Vaticano)

dell'Eminenza Vostra Rev[erendissi]ma
C[esare] O[rsenigo]

11.

Budapest, 1931. augusztus 1.
A Mohácsi Lengyel Emlékmű Országos Bizottsága az emlékmű leleplezésére és koszorúzására hívja a nunciust.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 12, f. 478.)

Főtisztelendő és Nagyméltóságú Nuntius Úr! 5476/31
VIII.

[46] Kalocsa
[47] Fiume
[48] Locarno
[49] a

Folyó évi augusztus 29.-én emlékművet fogunk leplezni Mohács annak közel kétezer lengyel harcosnak a tiszteletére, akik a gyászos emlékű mohácsi csatában Magyarországért életüket áldozták fel. Erre az ünnepségre Excellenciádat a legőszintébb tisztelettel bátrak vagyunk meghívni azon kérelmünk kapcsán, hogy az emlékművet meg koszorúzni kegyeskedjék azért is, mert fent említett segédhad – a Pápa zsoldosa volt.
Ugyanezen a csatatéren már a magyar kegyelet állított fel egy emlékművet a szerencsétlen végű magyar király, II. Lajos elestének helyén s ezen az ünnepségen az akkori apostoli Nuntius úr szintén kegyeskedett részt venni s most ugyanezt a kegyet kérjük a római katholikus egyház hű fiának, Lengyelország elesett hősei részére.
A Kormányzó Úr Őfőméltósága a koszorúját elsőnek tételi le egy magasrangú katonai képviselője által az emlékműre, a szentmisét pedig a magyar tábori püspök úr Őexcellentiája fogja celebrálni.
Magunkat Excellenciád kegyeibe ajánlva, vagyunk tisztelettel igaz szolgái:

Budapest, 1931. augusztus 1.

A Mohácsi Lengyel Emlékmű Országos Bizottsága nevében:

Mihályfy Vilmos
Társelnök

Nyáry Albert
Elnök

Miklósi Ferdinánd Leó
Titkár

12.

Budapest, 1931. augusztus 3.
A nuncius külföldi utazása miatt visszautasítja a Mohácsi Lengyel Emlékmű Országos Bizottságának meghívását a szoboravatásra.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 12, f. 479.)

Méltóságos Uram!

1931. Augustus 3. 5477/31
VIII.

Méltóságod folyó hó 1-én kelt becses levelével kegyes volt tudomásomra hozni, hogy augusztus 29-én Mohácsos emlékművet fognak leleplezni a nagy történelmi csatában elesett lengyel harcosok tiszteletére.
Hálás köszönetet mondok szíves figyelméért mellyel Méltóságod engem e kegyeletteljes ünnepségre meghívni méltóztatott.
Szívesen vettem volna részt e szép ünnepélyen, annál inkább, mert, amint méltóságod jelzi, a dicsön elesett lengyel hősök a Pápa Őszentsége zsoldosai voltak.
Ami lehetetlenné teszi részvétem a Mohácson tartandó ünnepélyen augusztus első felében történő elutazásom, melynek következtében távol leszek Magyarországból szeptember haváig.
A hősök iránti tiszteletemet akként fogom tanúsítani, hogy a nagy napon lélekben egyesülni fogok mindazokkal, akik a mohácsi ünnepélyen részt vesznek.

Méltóságos
Nyáry Albert Báró úrnak
Budapest

Mély tiszteletem kifejezése mellett maradok
Méltóságodnak
Tébai érsek, pápai követ

13.

Mohács, 1937. évi június 5.
A mohácsi polgármester felkéri a nunciust, hogy vállalja a 2. mohácsi csata emlékbizottságának védnökségét.
(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 53, fasc. 2, f. 134.)

Mohács megyei város polgármesterétől.
634-17./1937. sz.

396/37
Ib.

Főmagasságú Nuncius Úr!

Mohács városa ez évben üli meg a II. mohácsi csatának 250-ik évfordulóját.
1687. augusztus hó 12.-én történt ugyanis, hogy a Mohácsról kiindult keresztény haderők a Karasica és Tarnóca patak közötti hegyháton megütköztek Szulejmán nagyvezér parancsnoksága alatt álló török haderőkkel és azokat szétverve véglegessé tették az 1686-iki hadjárat eredményeit Buda visszafoglalását, Baranyamegye és vele Dunántúl visszafoglalását.
Ezzel a hagyományokban Mohács és az országok köztudatában II. mohácsi csatának nevezett eseménnyel kapcsolódott be a török iga alól felszabaduló Mohács, Baranya és Dunántúl véglegesen és visszavonhatatlanul a nyugati kultúrközösségbe és kezdődhetett meg ennek az országrésznek az ujjászervezése is.
Döntő és nagy horderejű esemény volt ez mindig és Mohács városa immár hatvan évnek előtte is megünnepelte, 1886-ban pedig országra szóló ünnepség volt a csatának 200-ik évfordulóján, amelyen akkor az országgyűlés két háza és az m[agyar] kir[ályi] kormány is képviseltette magát.
Az ünnepségekkel kapcsolatosan történik meg a II. mohácsi csata emlékműve alapjainak lerakása az összes dunántúli polgármesterek által és Dunántúl végleges felszabadításának emlékére létesített zászlótartó felavatása is.
Tekintetben ezekre az események és arra, hogy az 1687-iki hadjáratban a pápai seregek is jelentős szerepet vittek, kérjük kegyeskedjék a II. mohácsi csata emlékbizottságának védnökségét elvállalni s tisztelettel meghívjuk Főmagasságú Urunkat, az augusztus hó 12.-én rendezendő ünnepségekre.
Kérésünk ismétlésével maradunk fiúi tisztelettel

Mohács 1937. évi június hó 5-én.

Margitay Lajos
Polgármester

Főmagasságú
Angelo Rotta Úrnak
Pápai nuncius, meghatalmazott miniszter

Budapest

14.

1937. június 19.

A nuncius levele a mohácsi polgármesternek, melyben közli, hogy nem tud részt venni a 2. mohácsi csata emlékére szervezett ünnepségen.

(AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 53, fasc. 2, f. 135.)

Nagyméltóságú Polgármester Uram! 1937. június hó 19-én. 412/37.

Folyó hó 5-én 634-17/1937 sz. nagybecsű levelével Méltóságod kegyes volt engem f.é. augusztus 12-én a II. Mohácsi csata emlékére rendezendő ünnepségre meghívni. Kétségkívül e nagy történelmi esemény, amely 1687. hadjárattal a félhold hatalmának végleges letörését jelentette, mind a magyar, mind az Egyház történetében nagy jelentőséggel játszik.
Érthető azért, hogy, mint más alkalommal, ezen döntő csatában is a pápai sereg jelentős szerepet játszott. Azért is őszinte jókívánataimat tolmácsolom az ünnepség sikeréhez; azonban, legnagyobb sajnálatommal, hivatalos elfoglaltságaim miatt személyesen ez ünnepségen nem jelenhetek meg.
Fogadja, Méltóságos Polgármester Uram, őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Tébai érsek, pápai nuncius

Mohács város Polgármester Úrnak
Mohács

BIBLIOGRÁFIA

Adattárak, forráskiadványok

BARTONIEK 1926: *Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései.* Ford. BARTONIEK Emma, Budapest, 1926.

CSÍKY–SOMORJAI 2022: CSÍKY Balázs (szerk.) – SOMORJAI Ádám OSB (s.a.r.): *Dai rapporti politici del nunzio apostolico in Ungheria Angelo Rotta. Parte I: 1930-Febbraio 1939. Angelo Rotta magyarországi nuncius politikai jelentéseiből. I. rész: 1930–1939*. Nunciusi jelentések 3/1. Budapest, 2022.

MVH II/1: FRAKNÓI Vilmos (ed.): *Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526. Relationes Oratorum Pontificiorum 1524–1526*. Monumenta Vaticana Hungariae II/1. Budapest, 1884.

SOMORJAI 2021: SOMORJAI Ádám OSB (szerk.): *Dai Rapporti del nunzio Cesare Orsenigo – Cesare Orsenigo nuncius politikai jelentéseiből, 1925–1930*. Nunciusi jelentések 2. Budapest, 2021.

THEINER 1860: THEINER, Augustinus (ed.): *Vetera monumenta historica Hungariam illustrantia. II: 1352–1526*. Romae–Parisiis–Pestini–Vindobonae, 1860.

Szakirodalom

ACSÁDY 1904: ACSÁDY Ignácz: *Magyar birodalom története. 2.* Budapest, 1904.

BÁRÁNY-SZILFAI 2017: BÁRÁNY-SZILFAI Alida: Katolikus nőként a társadalom és a kultúra szolgálatában. Gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) munkássága a két világháború között. *Egyháztörténeti Szemle* 18:4 (2017) 49–61.

DE MARCHI 2006: De MARCHI, Giuseppe: *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*. Città del Vaticano, 2006.

DUDÁS–UDVARVÖLGYI 2021: DUDÁS Róbert Gyula – UDVARVÖLGYI Zsolt: Az önálló Magyarország második nunciusa: Cesare Orsenigo. In: SOMORJAI Ádám (szerk.): *Dai rapporti politici del nunzio apostolico in Ungheria Cesare Orsenigo 1925-1930. Cesare Orsenigo magyarországi nuncius politikai jelentéseiből 1925–1930.* Nunciusi jelentések 2. Budapest, 2021. 15–33.

FEJÉRDY 2015: FEJÉRDY András (szerk.): *Magyarország és a Szentszé*k diplomáciai kapcsolatai 1920–*2015*. METEM könyvek 84. Budapest, 2015.

FRAKNÓI 1896: FRAKNÓI Vilmos: *A magyar nemzet története 4. A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526).* Budapest, 1896.

FRAKNÓI 1902: FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent-székkel 2. 1418–1526*. Budapest, 1902.

GIANONE–KLESTENITZ 2016: GIANONE András – KLESTENITZ Tibor István: *Az országos katolikus nagygyűlések Magyarországon, 1920–1932*. Magyar Történelmi Emlékek. Budapest, 2016.

HÓVÁRI 2019: HÓVÁRI János: A mohácsi csata két emlékéve: 1926 versus 1976. In: FODOR Pál – VARGA Szabolcs (szerk.): *Több mint egy csata. Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*. Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet. Budapest, 2019. 539–562.

KANÁSZ 2024: KANÁSZ Viktor: Nápoly bűvkörében: Óváry Lipót és az itáliai magyar történetkutatás. In: TUSOR Péter – KANÁSZ Viktor (szerk.): *Fraknói Emlékkönyv. Fraknói Vilmos (1843–1924) püspök, történész, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának emlékezete*. CVH I/24. Budapest–Róma, 2024. 483–533.

KEREPESZKI 2013: KEREPESZKI Róbert: Horthy Miklós mohácsi beszéde, 1926: Emlékezethely a politikai gondolkodásban és a nemzetközi kapcsolatok történetében. In: S. VARGA Pál – SZÁRAZ Orsolya – TAKÁCS Miklós (szerk.): A *magyar emlékezethelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*. Debrecen, 2013. 313–324.

LEVANT 2013: LEVANT, Marie: Orsenigo, Cesare Vincenzo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 79. 2013. https://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-vincenzo-orsenigo_(Dizionario-Biografico)/ (lekérdezés ideje: 2025. 09. 21.)

LUKINICH 1926: LUKINICH Imre (szerk.): *Mohácsi emlékkönyv, 1526*. Budapest, 1926.

MRKONJIĆ 2008: MRKONJIĆ, Tomislav: *Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (1920-1939), in Gli Archivi della Santa Sede e il Regno di Ungheria (secc. 15-20). In memoriam Lajos Pásztor*. A cura di PLATANIA, Gaetano – SANFILIPPO, Matteo – TUSOR, Péter. Budapest–Roma, 2008. 255–288.

NEMES 2016: NEMES Gábor: Pápai követek a Mohács előtti Magyarországon. *Századok* 150:2 (2016) 369–385.

NEMES 2024: NEMES Gábor: Az 1526. évi mohácsi csata és a pápaság. *Vigilia* 89:8 (2024) 693–700.

ÓVÁRY 1885: ÓVÁRY Lipót: Hazai állapotaink a mohácsi vész előtt I–II. *Századok* 19:5 (1885) 398–403; 19:6 (1885) 482–490.

SÁGI 2026: SÁGI György: *Tomori Pál érsek emlékezete a kalocsai főegyházmegyében.* (kézirat)

SZOVÁK 2024: SZOVÁK Kornél: Fraknói vatikáni kutatásai és a középkori magyar történelem. In: TUSOR Péter – KANÁSZ Viktor (szerk.): *Fraknói Emlékkönyv. Fraknói Vilmos (1843–1924) püspök, történész, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának emlékezete*. CVH I/24. Budapest–Róma, 2024. 285–309.

Tóth 2015: Tóth Krisztina: Modernkori katolicizmus vs. neobarokk államegyház. Mi vezetett Cesare Orsenigo nuncius felszólalásához egy magyar püspökkari konferencián? In: Klestenitz Tibor – Zombori István (szerk.): *Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára*. Budapest, 2015. 243–255.

Tusor 2024: Tusor Péter: Fraknói történészi pályakezdéséhez (Simor hercegprímáshoz írt levelei közlésével). In: Tusor Péter – Kanász Viktor (szerk.): *Fraknói Emlékkönyv. Fraknói Vilmos (1843–1924) püspök, történész, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának emlékezete*. CVH I/24. Budapest–Róma, 2024. 25–73.

Tusor–Tóth–Nagy 2024: Tusor, Péter – Tóth, Krisztina – Nagy, Katalin: *L'Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (1920–1939)*. CVH I/23 – Collectanea Archivi Vaticani 128. Budapest–Cittá del Vaticano, 2024.

Vizi 2013: Vizi László Tamás: Horthy Miklós mohácsi beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. *Közép-Európai Közlemények* 4:4 (2013) 7–38.

IN THE SHADOW OF NUNCIO BURGIO: THE NUNCIOS OF BUDAPEST AND THE MEMORY OF MOHÁCS

Viktor Kanász – Katalin Nagy

Keywords: nunciature, historical memory, church history, history of diplomacy

During the years surrounding the 400th anniversary of the Battle of Mohács, the Holy See – acting through Nuncio Burgio in Buda – provided significant financial and military support to the Kingdom of Hungary as it prepared to fight the Ottomans. This assistance, together with the nuncio's reports on Hungary, came to broader public attention on the 1926 jubilee. Since contemporary Hungary regarded Cesare Orsenigo, the nuncio then serving in Budapest, as Burgio's late successor, he received numerous requests and invitations related to the 1926 commemorations. The principal event was the central ceremony planned for 29 August in Mohács, in which he participated as patron. His role, however, was essentially representative; fearing political repercussions, he did not take part in the afternoon portion of the ceremony. His successor, Nuncio Angelo Rotta, likewise declined to appear at the unveiling of the monument to the Polish heroes who had fought at Mohács, and he also stayed away from the commemoration of the Battle of Nagyharsány (the so-called Second Battle of Mohács). Thus, during the 1926 centenary events and the commemorations that followed in subsequent years – which caused a serious rift in relations between the Holy See and Hungary – the nuncios in Budapest adopted a largely passive posture. No individual initiatives on their part are known. All this suggests that, despite the favourable public and press climate toward the papacy and Rome in connection with Mohács, the nuncios did not treat the occasion as an opportunity to strengthen pastoral ties or Holy See–Hungary relations. Given that nuncios between the two world wars often appeared at public functions, this is striking. The likely explanation is that the Mohács commemorations were not primarily organized by church authorities, and the nuncios therefore sought to avoid deeper involvement in politically charged events. Nevertheless, the Hungarian press wrote positively about the nuncio's role, and papal assistance associated with Mohács remained a much-discussed and well-known episode until the communist takeover after the Second World War. Thereafter, in line with the new ideological orientation, the papacy was cast as part of – and even a leader within – the "imperialist West," and narratives opposed to the centuries-long record of assistance against the Ottomans came to prevail.